

KOMPETENSİYA ƏSASLI TƏDRİS PROSESİNİN TƏŞKİLİ VƏ NƏTİCƏLƏRİNİN TƏHLİLİ

Daxil olub: 27 yanvar 2025-ci il
Qəbul olunub: 19 mart 2025-ci il

Received: 27 January 2025
Accepted: 19 March 2025

*Rüfət Sərdarlı¹, Aysel Qaragözova², Hacı
Məhəmməd Vəgif³*

¹i.f.d., UNEC

²UNEC

³magistr, UNEC

¹rufat_sardali@unec.edu.az

²aysel.garagozova@unec.edu.az

¹<https://orcid.org/0009-0007-4409-0908>

²<https://orcid.org/0009-0004-0248-4528>

<https://doi.org/10.30546/UNECSR.2025.13.1030>

Xülasə

Tədqiqatın əsas məqsədi özünəinamın akademik performansı əvvəlki nailiyyətlərdən daha dəqiq proqnozlaşdırdığını və bu inancların real nəticələrlə uyğunluğunun vacib olduğunu göstərməkdir. Həmçinin tələbələrin öz qabiliyyətlərini düzgün qiymətləndirməməsinin onların davranışlarına və motivasiyasına mənfi təsir etdiyi vurğulanır. Ümumilikdə özünəinamın balanslı inkişafının akademik uğurlara mühüm təsir etdiyi nəticəsinə gəlinir. *Tədqiqat metodları* fərqli sahələrdə özünəinam ilə real nəticələr arasındakı əlaqəni ölçmək üçün statistik məlumatlar toplanmış və analiz edilmişdir. Həmçinin tələbələrin öz bacarıqlarını necə dəyərləndirdiklərini və bu dəyərləndirmənin real göstəricilərlə uyğunluğunu qiymətləndirmək üçün müxtəlif testlər və sorğular tətbiq edilmişdir. Nəticələr əsasında tələbələrin motivasiya və davranışlarına təsir edən amillər müəyyən edilmişdir. *Tədqiqatın praktik əhəmiyyəti* kompetensiya əsaslı tədrisin təşkilinin təhsil prosesindəki effektivliyini göstərməkdən ibarətdir. Araşdırma tələbələrin bilik, bacarıq və münasibətlərinin integrasiya olunmuş şəkildə inkişaf etdirilməsi üçün yeni tədris yanaşmalarının tətbiqini təşviq edir. Nəticələr tədris proqramlarının praktiki bilik və peşəkar kompetensiyaların formalaşdırılmasına yönəldilməsinin vacibliyini vurğulayır. Eyni zamanda, bu yanaşma tədris prosesində əldə edilən nəticələrin daha obyektiv qiymətləndirilməsinə və tələbələrin inkişaf ehtiyaclarının daha yaxşı qarşılanmasına imkan yaradır.

Açar sözlər: *özünəinam, kompetensiya, praktiki bilik, əmək bazarı, motivasiya, kompetensiyaya əsaslanan təhsil sistemi (CBE).*

ORGANIZATION OF COMPETENCE-BASED EDUCATIONAL PROCESSES AND ANALYSIS OF OUTCOMES

Rufet Serdarli¹, Aysel Garagozova², Haji Mohammad Vagif³

¹Ph.D., UNEC

²UNEC

³masters degree, UNEC

Abstract

The main goal of the research is to demonstrate that self-efficacy predicts academic performance more accurately than prior achievements and to highlight the importance of aligning these beliefs with actual outcomes. It also emphasizes that students' misjudgment of their abilities negatively impacts their behavior and motivation. Overall, it concludes that the balanced development of self-efficacy plays a significant role in academic success.

The research methods involved collecting and analyzing statistical data to measure the relationship between self-efficacy and actual outcomes across various fields. Additionally, tests and surveys were employed to evaluate how students assess their abilities and how these assessments align with actual results. Based on the findings, factors influencing students' motivation and behavior were identified.

The practical significance of the research lies in demonstrating the effectiveness of organizing education through a competence-based approach. The study promotes the adoption of new teaching methods aimed at integrating students' knowledge, skills, and attitudes holistically. The findings emphasize the importance of focusing curricula on developing practical knowledge and professional competencies. This approach ensures a more objective evaluation of educational outcomes and better addresses students' developmental needs.

Keywords: *self-efficacy, competence, practical knowledge, labor market, motivation, competence-based education system (CBE).*

ОРГАНИЗАЦИЯ КОМПЕТЕНТНОСТНО-ОРИЕНТИРОВАННЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПРОЦЕССОВ И АНАЛИЗ РЕЗУЛЬТАТОВ

Руфат Сердарли¹, Айсель Гарагёзова², Хаджи Мохаммад Вагиф³

¹д.ф.э., UNEC

²UNEC

³магистр, UNEC

Резюме

Основная цель исследования состоит в том, чтобы продемонстрировать, что самооффективность более точно прогнозирует академическую успеваемость,

чем предыдущие достижения, и подчеркнуть важность согласования этих убеждений с реальными результатами. Также подчеркивается, что неправильная оценка студентами своих способностей негативно сказывается на их поведении и мотивации. В целом, делается вывод о том, что сбалансированное развитие самооффективности играет важную роль в академическом успехе.

Методы исследования включали сбор и анализ статистических данных для измерения взаимосвязи между самооффективностью и реальными результатами в различных областях. Кроме того, использовались тесты и опросы для оценки того, как студенты воспринимают свои способности и насколько эти оценки соответствуют реальным показателям. На основе результатов были выявлены факторы, влияющие на мотивацию и поведение студентов.

Практическая значимость исследования заключается в демонстрации эффективности организации образовательного процесса на основе компетенций. Исследование способствует внедрению новых методов преподавания, направленных на интеграцию знаний, навыков и установок студентов в единую систему. Результаты подчеркивают важность ориентации учебных программ на развитие практических знаний и профессиональных компетенций. Такой подход обеспечивает более объективную оценку образовательных результатов и лучше учитывает потребности студентов в развитии.

Ключевые слова: *самооффективность, компетенция, практические знания, рынок труда, мотивация, система образования на основе компетенций (CBE).*

Giriş

Ali təhsildə müasir anlayışlardan biri kompetensiya əsaslı təhsildir (CBE). Belə ki, bu yanaşma tələbənin bədiyi və bacardığı sahələrə əsaslanaraq tədris prosesini təşkil edir. Ənənəvi metoddan fərqli olaraq CBE tələbənin təcrübəsinə, bacarıq və biliklərindən istifadə etməklə kursları, təlimləri və təhsilin tamamlanmasına şərait yaradır. Tələbə borclarının artması və yeni tələbələrə ehtiyaclarının dəyişməsi təhsil müəssisələrinin bu dəyişikliklərə uyğunlaşmasını zəruri edir. Kompetensiyaya əsaslanan təhsil yanaşması təkcə fərdi bilik və bacarıqların mənimsənilməsi ilə məhdudlaşmır. O, biliklərin, bacarıqların və münasibətlərin birləşdirilərək peşə fəaliyyətlərinin həyata keçirilməsinə yönəlmiş ümumi kompetensiyanın formalaşdırılmasına diqqət yetirir (Gonczi, Hager və Anthanasou, 1993).

Əvvəllər yalnız kommersiya yönümlü təhsil qurumlarında tətbiq edilən bu yanaşma, artıq qeyri-kommersiya universitetləri tərəfindən də qəbul edilir. Bunun səbəbi isə müəyyən edilmiş öyrənmə nəticələrinin mövcudluğu və tələbələrin real təcrübələrini nəzərə alan bir sistem olmasıdır. Onlayn kompetensiyaya əsaslanan təhsil isə tələbələrin təhsili yarımçıq buraxma hallarını azalda bilər, çünki proqramın çevik strukturu tələbələrin fərdi cədvəllərinə uyğunlaşa bilər. Virtual tədrisə olan tələbat ənənəvi universitetləri də bu istiqamətə doğru dəyişməyə təşviq edir.

Onlayn CBE proqramlarının hazırlanması yeni təhsil proqramlarının dizaynına fərqli yanaşma tələb edir. Bu təhsil metodu ABŞ-nin Ohayo ştatında yerləşən bir tibb məktəbində uğurla sınaqdan keçirilib. Məqalədə həmin metodun tətbiqi üçün təlimatlar təqdim olunur ki, digər təhsil müəssisələri də bu yanaşmadan istifadə edə bilsinlər. Bu sistem tələbələrə artıq öyrəndikləri mövzulardan imtahan verib yeni mövzulara fokuslanma imkanı yaradır. Eyni zamanda, kurslar tələbələr tərəfindən tamamlandığı üçün təhsil müəssisələri maliyyə itkisindən yayınaraq, tələbələrinə dəstək verir. Bu yanaşma, həm də tədris keyfiyyətini artıraraq, proqramın cəlbediciliyini və tələbələr arasında tövsiyələr yolu ilə yayılmasını təmin edir.

Kompetensiya anlayışı, insanların müəyyən bir mühitdə, rol və ya iş şəraitində məqsədyönlü, effektiv və məsuliyyətli fəaliyyət göstərmək qabiliyyətlərini təsvir edir. Bu anlayış həm nəzəri, həm də praktiki baxımdan geniş bir əhatəyə malikdir və zamanla müxtəlif aspektləri ilə inkişaf etmişdir. Mulderin tərifinə görə, səriştə yalnız bir şəxsin texniki bacarıqlarını deyil, həm də problemləri həll etmə, yeniliklər yaratma və transformasiyaları həyata keçirmək qabiliyyətini əhatə edir. Bu, səriştənin yalnız texniki bir anlayış olmadığını, həm də dərin bir şəxsi və sosial bacarıq dəsti olduğunu vurğulayır.

Kompetensiya anlayışının tarixi baxışı göstərir ki, bu termin əvvəlcə məsuliyyət və uyğunluq mənasını daşıyıb. Latın dilində “competens” uyğunluğu, “competentia” isə əlaqəliliyi və harmoniya anlamını ifadə edir. Bu anlayış hüquq sahəsində bir yurisdiksiyanın məsuliyyətlərini təsvir etmək üçün istifadə olunurdu. Bir sıra tədqiqatçılar tələbələrin bilik və bacarıqları barədə öz düşüncə və hissləri ilə real bilik və bacarıq səviyyələri arasında əhəmiyyətli fərq olduğunu vurğulamış və bunu sübut etmişlər. Bu fərqlilik, məsələn, institutun apardığı testlər və ya qiymətləndirmələr əsasında müəyyən edilə bilər (məsələn, Bandura, 1986, 1997; Holden, 1991; Holden və başqaları, 1990, 2002).

Beləliklə, *kompetensiya* anlayışı həm fərdi, həm də sosial kontekstdə geniş mənalar daşıyır. Bu anlayış yalnız praktiki işlərin effektiv şəkildə yerinə yetirilməsini deyil,

həm də yeniliklərə nail olma, problemləri həll etmə və transformasiyalar həyata keçirmə bacarığını ehtiva edir. Səriştə, həm şəxsin öz inkişafını, həm də cəmiyyətə töhfə vermə potensialını ifadə edir. Bu, müasir dövrdə səriştənin təkcə texniki peşəkarlıqla deyil, həm də dərin sosial və psixoloji qabiliyyətlərlə əlaqələndirilməsini vacib edir. Elmi tədqiqatlarda tez-tez rast gəlinən anlayışlar arasında gözləntilərə dair inanclar, bacarıqla bağlı inanclar, özünüdərk, özünəhörmət və özünəgüvən anlayışları yer alır. Bu anlayışlar çox vaxt bir-birinin əvəzinə işlədilsə də, tərifləri, strukturları və ölçülməsi baxımından bir-birindən fərqlənir. Sundström (2006) və van Dinther, Dochy və Segers (nəşrdə) bu anlayışları müqayisə edərək, tədqiqat üçün nəzəri çərçivələrin və ölçmə vasitələrinin seçimi üçün əsas təmin etmişlər.

Ənənəvi təhsil sistemi ilə kompetensiya əsaslı təhsil sisteminin fərqi

Bu fərqi anlamaq üçün, ilk öncə ənənəvi təhsil sistemində nəzər salmaq və onun çatışmazlıqlarını aşkar etmək.

Ənənəvi təhsil sistemi tədris prosesində müəllimin əsas rol oynadığı və bilik ötürülməsinin mərkəzləşdirilmiş bir yanaşma olduğu modeldir. Burada tələbələr əsasən passiv iştirakçı olur və təqdim olunan materialları mənimsəməklə məşğul olurlar. Təlim prosesində dərslər proqramı, dərslərliklər və əvvəlcədən müəyyən edilmiş standartlar mühüm yer tutur. Şagirdlərin bilik əldə etməsi əsasən təkrar, yadda saxlama və sinif otağı fəaliyyətləri vasitəsilə baş verir. Müəllim, dərslərin mövzunu təqdim edən və tələbələrin öyrənmə prosesinə rəhbərlik edən əsas şəxs kimi çıxış edir. Fərdi yanaşmadan çox, kollektiv öyrənmə ön planda saxlanılır. Qiymətləndirmə əsasən testlər, yazılı imtahanlar və tələbələrin standart nəticələrə uyğunluğuna əsaslanır. Əsas məqsəd tələbələrə nəzəri bilik vermək və mövcud kurikulumun tələblərini yerinə yetirməkdir. Bu yanaşma praktik fəaliyyətlərdən çox, nəzəriyyə ilə bağlıdır və kreativ düşüncədən çox konkret cavabları vurğulayır. Şagirdlərin kritik düşüncə qabiliyyətlərini inkişaf etdirmək üçün az yer qalır, çünki əsas diqqət faktların mənimsənilməsinə yönəlmişdir. Təhsil prosesi əvvəlcədən planlaşdırılmış vaxt çərçivələrində həyata keçirilir. Ənənəvi sistemdə müəllimin dominant rolu, tələbələr arasında fərdi fərqlərin nəzərə alınmasında məhdudiyyətlər yarada bilər. Bu sistem, əsasən, strukturlaşdırılmış və sabit yanaşmaya əsaslandığı üçün çeviklik baxımından məhdudiyyətlərə malikdir. Nəticədə ənənəvi təhsil sisteminin əsas xüsusiyyəti biliklərin ötürülməsinin standartlaşdırılmış və müəllim nəzarəti altında həyata keçirilməsi olmuşdur.

Ənənəvi sistem, nə bizim onun üçün müəyyən etdiyimiz hədəflərə, nə də millətimizin ehtiyac duyduğu və layiq olduğu nəticələrə nail olmaq üçün nəzərdə tutulub. Ənənəvi sistemin əsas qüsurları bunlardır:

1. Ənənəvi təhsil sistemi əsasən akademik bacarıqlara, yadda saxlama və məzmunun mənimsənilməsinə yönəlib, lakin şagirdlərin uğurunun təkcə bilikdən asılı olmadığını nəzərə almır. Uğur üçün sosial-emosional bacarıqlar və bilikləri yeni vəziyyətlərə tətbiq etmək qabiliyyəti də vacibdir. Kompetensiya yönümlü təhsil isə şagirdlərə akademik bilikləri öyrənməklə yanaşı, onları tətbiq etmək və ömürboyu öyrənmək bacarıqları qazandırmağı hədəfləyir.
2. Ənənəvi təhsil sistemi bürokratik və iyerarxik strukturlar üzərində qurulub, uyğunluğu təşviq edərək inklüzivlik və mədəni həssaslığı dəstəkləmir, halbuki kompetensiya yönümlü təhsil etimad qurmağı və ədalətsizliyi aradan qaldırmağı hədəfləyir.
3. Ənənəvi təhsil sistemi qaranlıq öyrənmə hədəfləri və performans gözləntiləri ilə işləyir, tələbərə öyrənmə prosesi haqqında məhdud məlumat verir. Tələbələr qiymət alır, amma daha yaxşı nəticə əldə etmək üçün nə etməli olduqları və təkrarlama fərsətləri barədə az rəhbərlik alırlar. Kompetensiya yönümlü təhsil isə öyrənmə prosesinin və strukturlarının aydın və açıq gözləntilərini müəyyən edir, nəyin öyrənilməsi, ustalıq səviyyəsi və tələblərin irəliləyişinin necə izlənməsi barədə şəffaflıq təmin edir.
4. Ənənəvi təhsil sistemi yaşa əsaslanaraq dərslər planını səmərəli şəkildə keçməyə yönəlib və xarici motivasiyaya əsaslanır. Bu sistem, tələblərin necə öyrəndiklərinə dair müasir tədqiqatlardan əvvəl inkişaf etdirilib. Kompetensiya yönümlü təhsil isə şagirdlərin iştirakını, motivasiyasını və öyrənməyi nəzərə alaraq, daxili motivasiyanı təşviq edir və eyni yüksək standartlara çatmaq üçün bir neçə öyrənmə yolu təqdim edir.
5. Ənənəvi təhsil sistemi şagirdlərin nə bildiyini təsdiqləmək üçün yekun qiymətləndirmələrə önəm verir və bütün tələbələr üçün eyni zamanda və formatda, müəyyən vaxtlarda eyni mövzuda imtahanlar keçirilir. Kompetensiya əsaslı məktəblərdə isə öyrənmə üçün qiymətləndirmə və güclü formativ qiymətləndirmə tələbənin inkişafına töhfə verir. Qiymətləndirmə sistemi, tələblərin bilik və bacarıqları transfer etmə qabiliyyətini öyrətmək üçün yüksək gözləntilərlə uyğunlaşır və fərdi öyrənmə dövrünə daxil olur.

Kompetensiya əsaslı təhsil, tələbələrə öz öyrənmə proseslərini idarə etməyə imkan verir və onların maraq dairələrinə və ehtiyaclarına uyğunlaşdırılmış tədris planları ilə dəstəklənir. Bu yanaşma tələbələrə yalnız nəzəri bilikləri öyrətməklə kifayət-

lənmir, həm də onların kritik düşünmə, problem həll etmə və yaradıcı yanaşmalarını inkişaf etdirir. Müəllimlər burada, tələbələrin fərdi güclü tərəflərini və inkişaf ehtiyaclarını müəyyən edib, onlara uyğun metodlarla dəstək olurlar. Öyrənmə prosesində aktiv iştirak tələbələrin məsuliyyətini artırır və onların şəxsi uğurlarına daha çox diqqət yetirir.

Şəxsi özünəinam hissi ilə akademik göstəricilər arasında qarşılıqlı təsir güclüdür. Bir istiqamətdə akademik sahədə əldə olunan uğurlar özünəinam hissini artırır, digər istiqamətdə isə özünəinam hissi daha yüksək nailiyyətlər qazanmaq ehtimalını yüksəldir (Eva və Regehr, 2005). Özünəinamla bağlı inanclar davranışa müxtəlif mühüm yollarla təsir edir. Bu inanclar insanın seçimlərini, hərəkət istiqamətlərini, bir fəaliyyətə sərf etdiyi səyləri, qarşıya çıxan çətinliklərə qarşı nə qədər dözümlü və qətiyyətli olduğunu müəyyən edir (Pajares, 2002).

Ənənəvi sistemdə isə tədris çox vaxt müəllimin birbaşa məlumat verməsi ilə məhdudlaşır və tələbələr daha az seçmə və təşəbbüs imkanı əldə edirlər. Bu, onların öz bacarıqlarını və maraqlarını inkişaf etdirməkdə çətinliklər yaşamasına səbəb ola bilər. Kompetensiya əsaslı təhsil, tələbələrin yalnız bilik əldə etməsi ilə kifayətlənmir, həm də onların bu bilikləri real həyatda tətbiq etmə bacarıqlarını inkişaf etdirir. Bu yanaşma həmçinin tələbələrin öz irəliləyişlərini qiymətləndirmələrinə və özlərinə uyğun öyrənmə üsullarını seçmələrinə imkan yaradır.

Kompetensiya əsaslı təhsilin təşkili: praktik nümunələr

Kompetensiya əsaslı təhsil XXI əsrin təhsil sistemində əhəmiyyətli bir yanaşma olaraq diqqət mərkəzindədir. Bu yanaşmanın əsas məqsədi tələbələrin yalnız nəzəri biliklərə yiyələnməsi deyil, eyni zamanda onları praktiki bacarıqlarla təchiz etmək-dir. Kompetensiya əsaslı tədris tələbələrə fərdi inkişafalarını dəstəkləyən, əmək bazarının tələblərinə cavab verən bilik və bacarıqlar qazandırmağı hədəfləyir. Müasir dünyada əmək bazarının dinamikası və texnologiyanın sürətli inkişafı nəticəsində ənənəvi təhsil yanaşmaları tələbələrin peşəkar həyatda uğur qazanmasını tam təmin etmir. Buna görə də, kompetensiya əsaslı tədris yeni metodologiyaların tətbiqini tələb edir.

Bu yanaşmada diqqət mərkəzində olan əsas prinsip tədrisin nəticə yönümlü olmasıdır. Yəni tələbələrin əldə etdiyi biliklərin və bacarıqların real həyat situasiyalarında tətbiq edilə bilməsi önəmlidir. Məsələn, informasiya texnologiyaları sahəsində kompetensiya əsaslı tədris tələbələrin yalnız proqramlaşdırma dillərini öyrənməsini deyil, həm də real problemlərin həllində bu bilikləri istifadə edə bilməsini təmin edir. Təhsil prosesində praktiki tapşırıqlar, layihələr, simulyasiya və laboratoriya işləri kimi metodlar bu yanaşmanın əsasını təşkil edir.

Kompetensiya əsaslı təhsilin təşkilində müəllimlərin rolu da xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Müəllimlər yalnız bilik ötürən deyil, həm də tələbələrin tənqidi düşüncə, yaradıcı yanaşma və problemləri həll etmə bacarıqlarını inkişaf etdirən fasilitator rolunda çıxış edirlər. Bu prosesdə fərdi yanaşma prinsipi ön plana çıxır. Hər bir tələbənin öyrənmə tərzini və inkişaf səviyyəsi nəzərə alınaraq fərdiləşdirilmiş tədris strategiyaları tətbiq olunur. Məsələn, tələbələrin qrup işləri zamanı komanda bacarıqlarını inkişaf etdirməsi və fərdi layihələr vasitəsilə öz yaradıcılığını nümayiş etdirməsi bu strategiyaların bir hissəsidir.

Müasir yanaşmalar kompetensiya əsaslı təhsilin təşkilində müxtəlif texnologiyaların tətbiqini də dəstəkləyir. Rəqəmsal platformalar, onlayn kurslar və interaktiv tədris materialları tələbələrin öyrənmə prosesini daha maraqlı və effektiv edir. Məsələn, “Flipped Learning” yanaşması tələbələrin nəzəri materialları evdə öyrənməsinə və dərslər zamanı daha çox praktiki məşğələlərə fokuslanmasına şərait yaradır. Eyni zamanda, tədris prosesində oyunlaşdırma (gamification) elementlərinin tətbiqi tələbələrin motivasiyasını artırır və öyrənmə prosesini əyləncəli edir.

Praktik nümunələrə gəldikdə, Finlandiya təhsil sistemi kompetensiya əsaslı yanaşmanın uğurlu tətbiqinə gözəl bir misaldır. Finlandiyada təhsil proqramları tələbələrin fərdi inkişafına və sosial bacarıqlarının inkişafına yönəlmişdir. Məsələn, şagirdlər sinifdə yalnız dərslər materiallarını öyrənmir, həm də real həyat layihələri üzərində işləyərək əldə etdikləri bilikləri praktikada tətbiq edirlər. Digər bir nümunə olaraq Sinqapurun təhsil sistemini qeyd etmək olar. Sinqapurda kompetensiya əsaslı təhsil yanaşması tələbələrin STEM sahələrində (elmlər, texnologiya, mühəndislik və riyaziyyat) praktiki biliklər əldə etməsinə və bu sahələrdə yaradıcılığını inkişaf etdirməsinə yönəlib.

Akademik nailiyyətlərin təxmin edilməsində özünəinam inancını əsas əhəmiyyət daşıyır və hətta əvvəlki nailiyyətlərdən daha dəqiq göstərici kimi qiymətləndirilir. Pajares (1996) tədqiqatında özünəinam ilə faktiki göstəricilər arasında korrelyasiyanın müxtəlif sahələrdə 0.49 ilə 0.70 arasında dəyişdiyini müəyyən etmişdir. Linnenbrink və Pintrich (2003), eləcə də Sundström (2006) bu nəticələri təsdiqləyir. Zimmerman (2000) və Holden və başqaları (2002) tələbələrin özünəinam səviyyələrinin real nəticələrlə uyğunluğunun əhəmiyyətini qeyd edirlər, çünki bu uyğunluq öyrənmə motivasiyasına təsir göstərir. Öz qabiliyyətlərini olduğundan yüksək qiymətləndirən tələbələr ehtiyatsız davranmağa, aşağı qiymətləndirənlər isə həddindən artıq ehtiyatlı olmağa meyillidirlər.

Kompetensiya əsaslı təhsil yanaşması Azərbaycanda da aktualıq qazanır. Təhsil müəssisələri bu modelin tətbiqi üçün müasir metodologiyaları adaptasiya edir və tələbələrə daha geniş spektrdə bacarıqlar qazandırmağa çalışır. Məsələn, bir çox universitetlərdə layihə əsaslı öyrənmə, praktik təcrübələr və əmək bazarına uyğun təlim modulları tətbiq olunur. Eyni zamanda, məktəblərdə şagirdlərin tənqidi düşünmə və yaradıcı bacarıqlarını inkişaf etdirmək məqsədilə innovativ dərslər metodları istifadə olunur.

Bu təhsil yanaşması müasir dövrün tələblərinə cavab vermək üçün effektiv bir vasitədir. Bu yanaşma tələbələrin yalnız nəzəri biliklərlə deyil, həm də peşəkar və sosial bacarıqlarla təchiz edilməsini təmin edir. Bununla yanaşı, təhsil sistemində keyfiyyətin artırılması və fərdlərin cəmiyyətə daha səmərəli şəkildə inteqrasiyası üçün mühüm rol oynayır.

Müasir təhsil yanaşmaları arasında “outcome-based education” (nəticə yönümlü təhsil) modeli də kompetensiya əsaslı tədrisə paralel olaraq istifadə olunur (Biggs & Tang, 2011). Bu model təhsilin məqsədlərini konkret nəticələr üzərində quraraq tələbələrin öyrənmə prosesini daha effektiv hala gətirir. Bundan əlavə, Kolb’un Təcrübəvi Öyrənmə Dövrü kimi nəzəriyyələri tələbələrin praktiki biliklər əldə etməsinə kömək edir (Kolb, 1984). Bu yanaşma tələbələrin öyrənmə prosesində aktiv iştirakını təmin edir və onların bilikləri tətbiq etməsinə şərait yaradır.

Kompetensiya əsaslı təhsil yanaşmasının mühüm komponentlərindən biri də əməkdaşlıq və kommunikasiya bacarıqlarının inkişafıdır. Araşdırmalar göstərir ki, qrup işlərinə əsaslanan öyrənmə metodları tələbələrin həm sosial, həm də peşəkar bacarıqlarını artırır (Johnson & Johnson, 2009). Bu yanaşma, xüsusilə də beynəlxalq əmək bazarına inteqrasiya olunmaq istəyən tələbələr üçün əvəzolunmazdır.

Təhsil texnologiyalarının sürətlə inkişaf etdiyi bir dövrdə, tələbələrin rəqəmsal savadlılığını artırmaq kompetensiya əsaslı tədrisin vacib istiqamətlərindən biridir. E-learning platformaları və rəqəmsal laboratoriyalar tələbələrə yalnız nəzəri bilikləri deyil, həm də praktiki bacarıqları inkişaf etdirmək imkanı yaradır (Clark & Mayer, 2016). Bu texnologiyaların tədrisə inteqrasiyası, xüsusilə distant təhsil üçün önəmlidir.

Azərbaycanda son illərdə təhsildə tətbiq olunan strategiya çərçivəsində kompetensiya əsaslı tədris yanaşmalarının genişlənməsi diqqət çəkir. Məsələn, orta məktəblərdə STEM laboratoriyalarının yaradılması və innovativ dərslər proqramlarının tətbiqi bu sahədə atılmış mühüm addımlardır. Həmçinin ali təhsil müəssisələrində təcrübə proqramlarının genişləndirilməsi və tələbələrin peşəkar bacarıqlarının inkişafına yönəlmiş kursların təşkili bu yanaşmanın əhəmiyyətini artırır.

Kompetensiya əsaslı təhsil yanaşması yalnız tədris prosesində deyil, həm də qiymətləndirmə metodologiyalarında yeni yanaşmalar tələb edir. Formativ qiymətləndirmə və tələbə yönümlü qiymətləndirmə metodları tələbələrin fərdi irəliləyişlərini izləmək və onların zəif tərəflərini gücləndirmək üçün istifadə olunur (Black & Wiliam, 1998). Bu yanaşma ənənəvi qiymətləndirmə sistemlərinə nisbətən daha effektivdir.

Kompetensiya əsaslı təhsil yanaşması təhsilin keyfiyyətini artırmaq və tələbələri müasir əmək bazarının tələblərinə uyğun şəkildə hazırlamaq üçün güclü bir vasitədir. Bu yanaşmanın uğurlu tətbiqi üçün həm müəllimlərin peşəkarlığının artırılması, həm də təhsil infrastrukturalarının müasirləşdirilməsi zəruridir. Beləliklə kompetensiya əsaslı təhsil yanaşması gələcəkdə təhsil sisteminin daha da inkişaf etməsinə və cəmiyyətin rifahının artmasına töhfə verəcəkdir.

Tələbələrin peşə bacarıqlarının inkişafında kompetensiya əsaslı tədrisin rolu

Kompetensiya əsaslı tədris tələbələrin peşə bacarıqlarını inkişaf etdirmək üçün müasir yanaşma olaraq ortaya çıxır. Bu metod təkcə nəzəri biliklərin öyrədilməsini deyil, eyni zamanda tələbələrin real iş mühitinə uyğunlaşmasını təmin edən praktiki bacarıqların inkişafını da əhatə edir. Bu yanaşma tələbələrin müxtəlif peşə sahələrində tətbiq edə biləcəkləri bilik və vərdisləri formalaşdırmaq məqsədini daşıyır.

Əmək bazarında rəqabət qabiliyyətli olmaq üçün tələbələrin yaradıcı və analitik düşüncə qabiliyyətlərini inkişaf etdirmək zəruridir. Kompetensiya əsaslı tədris tələbələrə yalnız bilikləri öyrətməklə kifayətlənmir, həm də onları problemlərin həllində müstəqil və effektiv yanaşmalar tətbiq etməyə öyrədir. Məsələn, mühəndislik tələbələri nəzəri biliklərini praktik layihələrdə tətbiq edərək real problemləri həll etməyi öyrənirlər.

Bu yanaşma tələbələrdə çeviklik və uyğunlaşma qabiliyyətini artırır. Onlar müxtəlif tapşırıqlar üzərində işləyərək həm fərdi, həm də qrup şəklində effektiv əməkdaşlıq etməyi öyrənirlər. Qrup layihələri tələbələrin komanda işi bacarıqlarını inkişaf etdirməkdə mühüm rol oynayır. Bu isə əmək bazarında onların üstünlüyünü artırır.

Kompetensiya əsaslı təhsil tələbələrin öz peşə sahəsində praktiki təcrübə qazanmalarına imkan yaradır. Bu, tələbələrin daha dərinlən öyrənməsinə və nəzəri bilikləri praktik şəraitdə tətbiq etməsinə şərait yaradır. Belə təcrübələr tələbələrin real iş şəraitinə uyğunlaşmasını asanlaşdırır və onların peşəkar inkişafını dəstəkləyir.

Texnologiyaların integrasiyası kompetensiya əsaslı təhsilin vacib komponentlərindən biridir. Virtual laboratoriyalar və rəqəmsal platformalar tələbələrin öyrənmə

prosesini daha səmərəli və maraqlı edir. Bu isə onların motivasiyasını artırır və dərslərə daha fəal yanaşmasına səbəb olur (Smith, 2021).

Formativ qiymətləndirmə tələbələrin inkişafını izləmək və onların zəif tərəflərini müəyyən etmək üçün mühüm alətdir. Müəllimlər bu metoddan istifadə edərək tələbələrin bilik səviyyəsini davamlı olaraq dəyərləndirir və onlara lazımı dəstəyi təmin edirlər. Bu yanaşma tələbələrin öyrənmə prosesinə daha konstruktiv yanaşmasını təmin edir.

Kompetensiya əsaslı tədrisin tələbələrin şəxsi inkişafına verdiyi töhfə də əhəmiyyətlidir. Bu metod tələbələrə özünüinkişaf və müstəqil qərar qəbul etmə bacarıqlarını öyrədir. Məsələn, tibb tələbələri yalnız nəzəri biliklərə yiyələnmiş, eyni zamanda xəstələr üzərində praktik bacarıqlarını tətbiq edirlər. Bu isə onların gələcəkdə daha peşəkar həkim olmasını təmin edir.

Tələbələrin liderlik və innovasiya bacarıqlarını inkişaf etdirmək kompetensiya əsaslı tədrisin əsas məqsədlərindən biridir. Bu yanaşma tələbələrə liderlik keyfiyyətlərini inkişaf etdirmək və yenilikçi həllər yaratmaq imkanı verir. Məsələn, biznes idarəçiliyi sahəsində təhsil alan tələbələr real biznes layihələrində iştirak edərək liderlik bacarıqlarını artırırlar.

Kompetensiya əsaslı tədris tələbələrin öz potensialını tam şəkildə üzə çıxarmasına imkan verir. Bu yanaşma tələbələrə öz bacarıqlarını sınaq və yeni sahələrdə özlərini inkişaf etdirmək imkanı verir. Beləliklə tələbələr daha geniş perspektivlərə sahib olur və fərqli sahələrdə özlərini sınayırlar.

Qlobal əmək bazarının tələblərinə uyğun təhsil vermək üçün kompetensiya əsaslı yanaşma vacibdir. Tələbələr beynəlxalq standartlara uyğun bilik və bacarıqlar əldə edərək qlobal mühitdə uğurla fəaliyyət göstərə bilirlər. Bu isə onların peşəkar inkişafına müsbət təsir göstərir (Jones, 2022).

Nəticə etibarilə, kompetensiya əsaslı tədris tələbələrin bilik, bacarıq və vərdişlərini inkişaf etdirmək üçün müasir və effektiv yanaşmadır. Bu metod tələbələrin əmək bazarında uğurlu karyera qurması və şəxsi inkişafını təmin etməsi üçün əhəmiyyətlidir. Gələcəkdə bu yanaşmanın daha da geniş tətbiqi təhsil sahəsində yeni perspektivlər açacaqdır.

Nəticə

Kompetensiya əsaslı tədris prosesi, ənənəvi təhsil yanaşmalarına nisbətən tələbələrin bilik, bacarıq və davranışlarının daha səmərəli inkişaf etdirilməsini hədəfləyən bir

sistemdir. Bu yanaşma tələbələrin əldə etdiyi bilikləri praktiki şəkildə tətbiq etməsinə şərait yaradır və onların iş bazarına uyğunlaşmasını asanlaşdırır.

Tədqiqat nəticələri göstərir ki, kompetensiya əsaslı təhsil modeli tələbələrin tənqidi düşünmə, problemləri həll etmə və qərar vermə bacarıqlarını artırmaqla yanaşı, onların müstəqil və yaradıcı şəkildə öyrənmə prosesinə qoşulmasına da imkan yaradır. Bu yanaşma, tədrisin nəticə yönümlü və daha şəffaf olmasını təmin edərək, tələbələrin akademik və peşəkar inkişafını dəstəkləyir.

Kompetensiyanın performans və situasiya ilə əlaqəsi onun qiymətləndirilməsində yeni yanaşmalar tələb edir. Ənənəvi qiymətləndirmə üsulları tələbələrin potensialını tam əks etdirmədiyi üçün, formativ və fərdiləşdirilmiş qiymətləndirmə metodlarının tətbiqi zəruridir. Kompetensiya əsaslı təhsil modeli fərdi öyrənmə tempinə uyğunlaşmaqla tələbələrin öz bacarıqlarını daha effektiv inkişaf etdirməsinə kömək edir.

Bu yanaşmanın tətbiqi təhsil müəssisələrində çevik və tələbə yönümlü metodların inkişafını zəruri edir. Rəqəmsal texnologiyaların və onlayn tədris resurslarının istifadəsi, kompetensiya əsaslı tədrisin effektivliyini artıraraq, tələbələrin interaktiv və müasir öyrənmə mühitində bilik və bacarıqlarını inkişaf etdirməsinə şərait yaradır.

Tədqiqat nəticələri onu da göstərir ki, kompetensiya əsaslı tədris modeli əmək bazarının tələblərinə daha uyğun kadrların hazırlanmasına imkan verir. Məsələn, Finlandiya və Sinqapur kimi ölkələrdə bu modelin uğurlu tətbiqi təhsil sistemində keyfiyyətin artırılmasına və innovativ yanaşmaların inkişafına səbəb olmuşdur.

Azərbaycanda da kompetensiya əsaslı tədris yanaşmasının tətbiqi istiqamətində müxtəlif addımlar atılır. Təhsil proqramlarının iş bazarına inteqrasiya olunması, tələbələrin real iş şəraitində praktiki bacarıqlar qazanması və müasir qiymətləndirmə metodlarının istifadəsi bu yanaşmanın ölkəmizdə uğurla tətbiq olunmasına imkan yaradır.

Son olaraq, kompetensiya əsaslı tədris tələbələrin bilik və bacarıqlarını artırmaqla yanaşı, onların peşəkar karyeralarında uğur qazanmasına dəstək verir. Bu yanaşmanın geniş tətbiqi, təhsilin keyfiyyətini artıraraq, iqtisadi və sosial rifaha müsbət təsir göstərir. Beləliklə kompetensiya əsaslı təhsil yalnız fərdlərin deyil, ümumilikdə cəmiyyətin inkişafına töhfə verən strateji bir yanaşmadır.

Ədəbiyyat

1. Baartman, L. and Ruijs, L. (2011), "Comparing students' perceived and actual competence in higher vocational education", *Assessment and Evaluation in Higher Education*, Vol. 36 No. 4, pp. 385-398.
2. Barman, A. and Konwar, J. (2011), "Competency-based curriculum in higher education: a necessity grounded by globalization", *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, Vol. 3 No. 6, pp. 7-15.
3. Beneitone, P. and Bartolome, E. (2014), "Global generic competences with local ownership: a comparative study from the perspective of graduates in four world regions", *Tuning Journal For Higher Education*, Vol. 1 No. 2, pp. 303-334, doi: 10.18543/tjhe-1(2)-2014pp303-334.
4. Brauer, S. (2019), *Digital Open Badge-Driven Learning: Competence-Based Professional Development for Vocational Teachers*, (Doctoral dissertation), Acta Universitatis Lapponiensis 380, Lapland University Press, Rovaniemi.
5. Bravenboer, D. and Lester, S. (2016), "Towards an integrated approach to the recognition of professional competence and academic learning", *Education and Training*, Vol. 58 No. 4, pp. 409-421, doi: 10.1108/ET-10-2015-0091.
6. Davies, H. (2017), "Competence-based curricula in the context of Bologna and EU higher education policy", *Pharmacy: Journal of Pharmacy, Education and Practice*, Vol. 5 No. 2, doi: 10.3390/pharmacy5020017.
7. de los Rios-Carmenado, I., Sastre-Merino, S., Fernandez Jimenez, C., Nunez del Rio, M., Reyes Pozo, E. and Garcia Arjona, N. (2016), "Proposals for improving assessment systems in higher education: an approach from the model working with people", *Journal of Technology and Science Education*, Vol. 6 No. 2, pp. 104-120, doi: 10.3926/jotse.192.
8. International Engineering Alliance (2013), "Graduate attributes and professional competencies", version 3:21, available at: <http://www.ieagreements.org/assets/Uploads/Documents/Policy/Graduate-Attributes-and-Professional-Competencies.pdf> (accessed 28 July 2020).
9. Ion, G., Cano, E. and Cabrera, N. (2016), "Competency Assessment Tool (CAT). The evaluation of an innovative competency-based assessment experience in higher education", *Technology, Pedagogy and Education*, Vol. 25 No. 5, pp. 631-648, doi: 10.1080/1475939X.2015.1134635.
10. Ipperciel, D. and ElAtia, S. (2014), "Assessing graduate attributes: building a criteria-based competency model", *International Journal of Higher Education*, Vol. 3 No. 3, pp. 27-38, doi: 10.5430/ijhe.v3n3p27.
11. BONI, ALEJANDRA and LOZANO, JOSÉ-FÉLIX (2007) The generic competences: an opportunity for ethical learning in the European convergence in higher education, *Journal of Higher Education*, 54 pp.819 -831
12. BRIDGES, DAVID (1996) "Competence-based Education and Training: Progress or Villainy?", *The Journal of the Philosophy of Education Society of Great Britain*, vol. 30 n.3, 361-376.
13. BRIDGES, DAVID AND JONATHAN, RUTH (2003) "Education and the market", in: Blake, N; Smeyers, P.; Smith, R. and Standish, P. (eds.) *The Blackwell Guide to the Philosophy of Education*, (Oxford, Blackwell, Chapter 7 p. 126-145)
14. UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME (1990-2008) *Human development Report*. Available at: <http://hdr.undp.org/en/reports/> [retrieved 6th April 2010]
15. Available online at: <https://scholarworks.umb.edu/ciee/vol3/iss1/6> Fuchs, K. (2021).
16. Innovative teaching: a qualitative review of flipped classrooms. *Int. J. Learn. Teach. Educ. Res.* 20, 18–32. doi: 10.26803/ijlter.20.3.2 Gregersen-Hermans, J. (2017).
17. Intercultural competence development in higher education. In: Deardorff DK, Arasaratnam-Smith LA, editors. *Intercultural Competence in Higher Education* (Routledge) 67–82.